

RIGIDNÁ DESIGNÁCIA A STABILNOSŤ VZŤAHU POMENOVANIA

MARIÁN ZOUHAR, Filozofický ústav SAV, Bratislava, SR

ZOUHAR, M.: Rigid Designation and the Stability of Naming Relation
FILOZOFIA, 70, 2015, No. 10, pp. 817-830

Proper names are standardly claimed to be rigid designators i.e. to refer to the same objects with respect to all possible worlds. Apparently, this view is incompatible with the assumption that statements such as “The object *o* need not be named α ” or “The object *o* might be named β ” (where it is true that α is the proper name of *o*) are true. The reason is that the naming relation is merely contingent. As a result, one should make room for the possible worlds with respect to which the naming relation does not hold. The aim of the present paper is to show that this line of argument fails because it ignores certain vital distinctions making the above mentioned statements ambiguous. The problem is eliminated once linguistic expressions are strictly distinguished from semi-expressions and the real world is distinguished from the actual world (and other possible worlds).

Keywords: Actual world vs. real world – Linguistic expression vs. semi-expression – Naming relation – Rigid designation

1. Úvod. Aparát možných svetov je silný teoretický nástroj na vysvetlenie rozmanitých aspektov významu výrazov prirodzeného jazyka a rôznych sémantických vlastností jazykových výrazov. Možno pomocou neho formulovať napríklad pravdivostné podmienky modálnych výrokov alebo kontrafaktuálnych kondicionálov. Pojem možného sveta je kľúčový aj pri vysvetľovaní referenčného fungovania výrazov niektorých druhov. Konkrétnejšie, pojem rigidnej designácie – ktorý sa stal jedným z najfrekvencovanejších pojmov v diskusiách o referencii vlastných mien a deskripcií – je definovaný pomocou pojmu možného sveta. Vo všeobecnosti (singulárny) výraz je rigidným designátorom v prípade, že vzhľadom na všetky možné svety referuje na ten istý objekt, ak v nich daný objekt existuje, a v ostatných svetoch nereferuje na nič iné. Vlastné mená sa však často považujú za rigidné v tom zmysle, že referujú na tie isté objekty – svojich nositeľov – vzhľadom na všetky možné svety bez výnimky, t. j. aj vzhľadom na svety, v ktorých ich referenty neexistujú, pričom vzťah medzi menom a jeho nositeľom je arbitrárne kodifikovaný. A to znamená, že nie je mysliteľné, aby dané meno nepomenúvalo predmet, ktorý fakticky pomenúva.

Táto skutočnosť otvára priestor pochybnostiam rôzneho druhu. Možno namietnuť, že je preda mysliteľné, aby vlastným menom predmetu nebol výraz, ktorý je ním v skutočnosti. Presnejšie, ak za nevyhnutný stav vecí budeme považovať taký stav vecí, ktorý sa vyskytuje vo všetkých možných svetoch, tak to, že vlastné meno *m* pomenúva objekt *o*, nie je nevyhnutným stavom vecí (na rozdiel napríklad od stavu vecí, v ktorom objekt *o* je to-

tožný sám so sebou), ale je nanajvýš kontingentný. A to znamená, že existuje taký možný svet, v ktorom *m* jednoducho nie je vlastným menom objektu *o*. Takýto stav vecí rozhodne nie je kontradiktorický. To môže mať fatálne dôsledky pre niektoré koncepcie vlastných mien ako rigidných designátorov. Mojm cieľom v tejto stati je ukázať, že napriek zdanlivej presvedčivosti nie je načrtnutý argument relevantný, keďže ignoruje niektoré dôležité rozlíšenia.

2. Rigidná designácia. Prv, než podrobnejšie opíšem spomenutý problém a vysvetlím, prečo sa ho netreba obávať, treba presnejšie vymedziť pojem rigidného designátora.

Vo všeobecnosti rigidné designátory sú výrazy, ktoré na niečo referujú aspoň v jednom možnom svete a zároveň nie je pravda, že by v rôznych možných svetoch referovali na rôzne objekty. S. Kripke, ktorý pojem rigidného designátora do literatúry zaviedol (pozri Kripke 2002, 59-60), ponúkol niekoľko (neekvivalentných) vymedzení, no za štandardné sa považuje to, ktoré je podkladom nasledujúcej definície („vtt“ je skratka za „vtedy a len vtedy, keď“):

Jazykový výraz *v* je rigidný vtt (*i*) existuje objekt *o*, na ktorý *v* referuje aspoň v jednom možnom svete, a (*ii*) pre všetky možné svety *w* platí, že ak *o* existuje vo *w*, tak *v* referuje na *o* vo *w*.¹

Vlastné mená – okrem toho, že spĺňajú túto všeobecnú charakteristiku – sa vyznačujú niektorými špecifickými črtami, ktoré možno vyjadriť pomocou špeciálnych druhov rigidnosti: Vlastné mená sú rigidnými designátormi *de jure* a *dokonale* rigidnými designátormi.²

Jazykový výraz *v* je rigidný *de jure* vtt (*i*) *v* je rigidný designátor a (*ii*) existuje objekt *o*, pre ktorý platí, že referenčný vzťah medzi *v* a *o* bol kodifikovaný výlučne na základe rozhodnutia používateľov jazyka.

Jazykový výraz *v* je dokonale rigidný vtt (*i*) *v* je rigidný designátor a (*ii*) existuje objekt *o*, pre ktorý vo všetkých možných svetoch *w* platí, že *v* referuje na *o* vo *w*.

V prvom prípade ide o to, že väzba medzi výrazom a označeným predmetom vzniká na základe priradenia, pričom predmet nemusí spĺňať nijaké dodatočné podmienky (na-

---

¹ Predložka „v/vo“ v spojeniach ako „v niektorom možnom svete“ alebo „vo všetkých možných svetoch“ sa v tejto stati používa v dvoch zmysloch. Na jednej strane sa konštatuje, že stavy vecí sa vyskytujú v možných svetoch v tom zmysle, že sú ich súčasťou. Na druhej strane sa hovorí, že výrazy na niečo referujú v možných svetoch, resp. niečo znamenajú v možných svetoch, no v tomto prípade nejde o to, že by výrazy (a ich sémantické črty) boli súčasťou možných svetov. Výraz niečo znamená v nejakom možnom svete len v tom zmysle, že *pri opisovaní* tohto sveta sa používa s určitým sémantickým obsahom, resp. v tom zmysle, že sémantické konvencie *platné pre* tento svet (a všetky ostatné svety) priradujú výrazu *v* entitu *x* ako jeho význam.

² Pojem rigidnosti *de jure* je opäť Kripkeho; pozri (Kripke 2002, 31). To, čo po slovensky nazývam „dokonale rigidným designátorom“, sa v anglicky písanej literatúre označuje termínom „obstinately rigid designator“ (pozri Salmon 1981, 34).

príklad mať konkrétnu vlastnosť). V druhom prípade zase ide o to, že referenčný vzťah platí pre všetky možné svety bez výnimky, a teda aj pre tie svety, v ktorých označený predmet neexistuje. Rigidnosť vlastných mien sa v týchto dvoch aspektoch líši od rigidnosti napríklad deskripcií: Referenčný vzťah medzi deskripciou a predmetom existuje vďaka tomu, že predmet spĺňa určité deskriptívne podmienky stanovené významom deskripcie; a deskripcia môže (rigidne) referovať na predmet len v tých možných svetoch, v ktorých daný predmet existuje.³

3. Problém. Teraz sa vráťme k problému, ktorý som načrtol v úvode. Je všeobecne známe, že ak použijeme aparát možných svetov, pravdivostné podmienky pre vetu (1) môžu mať podobu (1P) ($\mathbf{a}_w$ je aktuálny svet):⁴

- (1) Engelbert Humperdinck by mohol byť architektom.
- (1P) Výrok (1) je pravdivý v $\mathbf{a}_w$ vtt existuje aspoň jeden možný svet w , v ktorom Engelbert Humperdinck je architekt.⁵

Zdanlivo analogicky by sme azda mohli formulovať pravdivostné podmienky pre výroky (2) – (5); výsledkom by mohli byť formulácie (2P) – (5P) (pričom „EH“ je skratka za „Engelbert Humperdinck“ a „HE“ je skratka za „Humperdinck“):

- (2) Engelbert Humperdinck by sa mohol volať „HE“.
- (2P) Výrok (2) je pravdivý v $\mathbf{a}_w$ vtt existuje aspoň jeden možný svet w , v ktorom sa Engelbert Humperdinck volá „HE“.
- (3) Výraz „HE“ by mohol pomenúvať Engelberta Humperdincka.
- (3P) Výrok (3) je pravdivý v $\mathbf{a}_w$ vtt existuje aspoň jeden možný svet w , v ktorom „HE“ pomenúva Engelberta Humperdincka.
- (4) Engelbert Humperdinck sa mohol nevoláť „EH“.
- (4P) Výrok (4) je pravdivý v $\mathbf{a}_w$ vtt existuje aspoň jeden možný svet w , v ktorom sa Engelbert Humperdinck nevolá „EH“.
- (5) Výraz „EH“ by nemusel pomenúvať Engelberta Humperdincka.
- (5P) Výrok (5) je pravdivý v $\mathbf{a}_w$ vtt existuje aspoň jeden možný svet w , v ktorom „EH“ nepomenúva Engelberta Humperdincka.

Kvôli jednoduchosti predpokladám, že veta (2) konštatuje v podstate to isté ako veta (3) a že veta (4) konštatuje zase to isté ako veta (5). Rozdiel medzi nimi je len formulač-

---

³ Uznávam, že tieto poznámky o rigidnosti sú veľmi útržkovité a neúplné, no na detailnejší rozbor tu nie je priestor. Podrobnejšie sa rigidnosťou niektorých výrazov zaoberám napríklad v knihe (Zouhar 2006), ako aj v štádi (Zouhar 2015).

⁴ Upozorňujem, že v niektorých aspektoch ide o zjednodušené pravdivostné podmienky (napríklad nespomínam v nich reláciu dosiahnuteľnosti medzi možnými svetmi). Pre naše súčasné účely však jednoduchšie formulácie plne postačujú.

⁵ Vlastné meno „Engelbert Humperdinck“ v mojich príkladoch označuje nemeckého hudobného skladateľa (ktorého rodičia naozaj chceli, aby študoval architektúru). Zhodou okolností rovnaké meno má aj britský popový spevák, no túto skutočnosť v štádi ignorujem.

ný, nie sémantický, a preto aj zodpovedajúce pravdivostné podmienky (2P) a (3P), resp. (4P) a (5P) považujem za totožné.

Ak platia uvedené poznámky o vlastných menách a ich rigidnosti, (2P)/(3P) a (4P)/(5P) vedú k sotva prijateľným dôsledkom. Hoci by sme intuitívne pripustili, že (2)/(3) a (4)/(5) sú kontingentne pravdivé výroky, koncepcia vlastných mien ako rigidných designátorov spolu s (2P)/(3P) a (4P)/(5P) predikujú, že by malo ísť o nevyhnutne nepravdivé výroky. Prečo? Predpokladajme, že objekt Y má vlastnosť *volať sa X*, resp. vlastné meno X má vlastnosť *pomenúvať Y* len v prípade, že v jazyku existuje zodpovedajúca konvencia, ktorá výrazu X priradzuje Y, resp. na ktorej základe X pomenúva Y. Výraz X je tak dokonale rigidný a rigidný *de jure*. Vezmime si (2)/(3). Keďže v aktuálnom svete sa Engelbert Humperdinck nevolá „HE“, nemôže existovať žiadny možný svet w , v ktorom sa takto volá; dôvod spočíva v tom, že vlastné mená ako dokonale rigidné designátory referujú na tie isté objekty vo *všetkých* možných svetoch *bez výnimky*, a teda keby sa v nejakom možnom svete Humperdinck volal „HE“, tak by sa tak musel volať aj v aktuálnom svete – to však nie je pravda, a teda sa takto nemôže volať v žiadnom svete. To znamená, že v aktuálnom svete je veta (2)/(3) nepravdivá. Nepravdivou však bude aj vo všetkých ostatných možných svetoch, pretože keby existoval (neaktuálny) možný svet w , v ktorom by bola pravdivá, tak by v nejakom ďalšom svete w^* platilo, že Humperdinck sa volá „HE“. Lenže potom by sa takto musel volať aj v aktuálnom svete, čo je v rozpore s predpokladom.⁶ Výrok (2)/(3) nie je preto pravdivý v žiadnom možnom svete, takže je nevyhnutne nepravdivý. Podobný neprijateľný výsledok dostaneme aj v súvislosti s výrokom (4)/(5). Ako sme pred chvíľou videli, nie je pravda, že v nejakom možnom svete sa Engelbert Humperdinck nevolá „EH“, a teda výrok (4)/(5) je nepravdivý. A keďže výrok (4)/(5) bude nepravdivý v každom možnom svete w , tak bude aj nevyhnutne nepravdivý.

Ak by predchádzajúce úvahy boli správne, koncepcia vlastných mien ako rigidných designátorov špecifického druhu by mala vážne problémy. V prvom rade by pre žiadne vlastné meno neplatilo, že na ten istý predmet referuje vo všetkých možných svetoch *bez výnimky*. Museli by sme totiž pripustiť, že v niektorých možných svetoch jednoducho neplatia jazykové konvencie týkajúce sa vlastných mien, keďže v týchto svetoch by predmety mali iné mená (prípadne by nemali žiadne mená). Vlastné mená by neboli dokonale rigidné. Neboli by však dokonale rigidné v inom zmysle, než je ten, v ktorom napríklad mnohé deskripcie nie sú dokonale rigidné. Ak deskripcia je rigidným designátorom, tak predmet, ktorý spĺňa deskriptívnu podmienku (vyjadrenú touto deskripciou) v nejakom možnom svete (a teda je jej referentom v tomto svete), ju spĺňa vo všetkých možných svetoch, v ktorých tento predmet existuje, a zároveň v žiadnom inom možnom svete túto podmienku nič iné nespĺňa. Ak tento predmet v nejakom svete neexistuje, tak v takomto svete deskripcia nerefereuje na nič. Preto mnohé deskripcie nie sú dokonale

---

⁶ Prirodzene, jeden nositeľ môže mať viacero vlastných mien – to nie je touto úvahou vylúčené. Vylúčené je len to, že by v rôznych možných svetoch mal rôzne mená. To isté individuum teda môže mať viacero vlastných mien, no ak niečo také platí pre jeden možný svet, tak to musí platiť pre všetky možné svety bez výnimky, keďže vlastné mená sú podľa predpokladu dokonale rigidné.

rigidné, hoci sú rigidnými designátormi. Lenže v prípade vlastných mien, ktoré by neboli dokonale rigidné, by dôvod nespočíval v tom, že by na nič nereférovali v takých možných svetoch, *v ktorých ich nositelia neexistujú*, ale v tom, že by nič nepomenúvali v niektorých z tých možných svetov, *v ktorých ich nositelia existujú*.

Táto skutočnosť má oveľa závažnejšie dôsledky, keďže by to znamenalo, že vlastné mená by dokonca vôbec neboli rigidnými designátormi v tom zmysle, v akom tento pojem zaviedol S. Kripke. Podľa Kripkeho je rigidným designátorom výraz, ktorý referuje na ten istý predmet vo všetkých možných svetoch, *v ktorých tento predmet existuje*, a v ostatných svetoch nerefereuje na nič. Hoci by vlastné mená nereférovali na rôzne objekty v rôznych možných svetoch, predsa len by neboli rigidnými designátormi, keďže nie je splnená požiadavka, podľa ktorej referujú na tie isté predmety vo všetkých možných svetoch, v ktorých tieto predmety existujú. Nemožno však ani automaticky uzavrieť, že by išlo o nerigidné designátory. Designátor je nerigidný v prípade, že v rôznych možných svetoch referuje na rôzne objekty. To sa však v tomto prípade nestáva. Jedinou možnosťou by bolo uznať, že na vlastné mená sa rozlíšenie medzi rigidnými a nerigidnými designátormi nedá vôbec aplikovať. Takýto výsledok by však bol mimoriadne závažný, keďže pojem rigidného designátora je kľúčovým pojmom v tzv. modálnom argumente, ktorý patrí medzi najsilnejšie Kripkeho argumenty proti deskriptívnym teóriám vlastných mien.⁷

Na okraj poznamenávam, že ak by sme Kripkeho pojem rigidného designátora nahradili trochu slabším pojmom, vlastné mená by mohli byť rigidnými designátormi v tomto modifikovanom zmysle a naďalej by mohol platiť aj modálny argument. H. Putnam definoval rigidný designátor ako výraz, ktorý vo všetkých možných svetoch, v ktorých na niečo referuje, referuje na ten istý predmet.⁸ Táto formulácia nevylučuje prípady možných svetov, v ktorých daný predmet existuje, no výraz naň nerefereuje. Ak to aplikujeme na vlastné mená, pre ktoré v niektorých možných svetoch neplatia referenčné konvencie, tak by išlo o rigidné designátory, pretože predsa len by platilo, že ak na niečo referujú v nejakom možnom svete, tak vždy referujú na tie isté predmety. Táto možnosť je však len slabou náplasťou pre tých filozofov, ktorí chcú vlastné mená považovať za dokonale rigidné designátory. Je totiž zrejme, že keby vlastné mená boli rigidnými designátormi v Putnamovom zmysle, no nie v Kripkeho zmysle, nemohli by byť dokonale rigidné.

Zdá sa teda, že koncepcia vlastných mien ako rigidných designátorov špecifického druhu má problémy: Ak ju prijmeme, zrejme nepriradíme vetám (2)/(3) a (4)/(5) intuitívne prijateľné pravdivostné hodnoty, keďže nebude možné, aby sa referenčné konvencie pre vlastné mená týkali len niektorých možných svetov. Ak im však priradíme intuitívne korektné pravdivostné hodnoty, tak koncepciu vlastných mien ako rigidných designátorov zrejme treba odmietnuť. Ako som avizoval, mojím cieľom je ukázať, že nemusí ísť o sku-

---

⁷ Istú verziu takéhoto argumentu proti rigidnosti vlastných mien načrtáva B. Geurts ako jeden z argumentov proti rigidnosti vlastných mien a v prospech jeho (nepochybné zaujímavej) verzie deskriptívnej teórie vlastných mien (pozri Geurts 1997).

⁸ Pozri (Putnam 1975, 231). Medzi Kripkeho pojmom a Putnamovým pojmom sú určité zaujímavé rozdiely, ktoré podrobnejšie rozoberám v stati (Zouhar 2012).

točný problém a že vzniká len v dôsledku ignorovania niektorých rozlíšení. Uvediem ich vo štvrtjej a v piatej časti.

4. Jazykové výrazy. Vo všeobecnosti predpokladám koncepciu jazykových výrazov, ktorú navrhol P. Cmorej.⁹ Odlišuje *jazykové výrazy* od tzv. *semivýrazov*. Semivýrazy sú v podstate ortografickými útvarmi, ktoré nemajú pevne priradený žiadny význam, t. j. nie sú nevyhnutne spojené s významom, kým v prípade jazykových výrazov je väzba s určitým významom podstatná. Jazykové výrazy možno modelovať ako usporiadané dvojice (s, v) , kde s je semivýraz a v je význam. Je zrejmé, že k identite jazykového výrazu patrí to, že väzba medzi príslušným semivýrazom a významom je nevyhnutná (ide predsa o usporiadanú dvojicu). Ak máme jazykové výrazy j_1 a j_2 , kde $j_1 = (s_1, v_1)$ a $j_2 = (s_2, v_2)$, tak $j_1 = j_2$ vtedy a len vtedy, keď $s_1 = s_2$ a $v_1 = v_2$. Rôzne jazykové výrazy môžu mať totožný semivýraz, ale odlišné významy, môžu mať aj odlišné semivýrazy, no totožné významy – v prvom prípade vzniká homonymia, v druhom prípade zase synonymia.

V tejto súvislosti zdôrazňujem, že pod vlastným menom nemám v tejto stati na mysli len určitý výraz vymedzený syntaktickými a ortografickými vlastnosťami, ale výraz, ktorý sa okrem nich vyznačuje aj špecifickou sémantickou funkciou – ide o určitý druh referenčných výrazov, o prostriedky na pomenovanie objektov. Keďže vlastné mená považujem za jazykové výrazy, nie za číre semivýrazy, ich konštitutívnu súčasťou je aj ich sémantický obsah. Predpokladám, že sémantický obsah vlastných mien sa vyčerpáva ich referenčnou funkciou. To je dané tým, že vlastné mená sa spravidla do jazyka zavádzajú ako pomenovania konkrétnych predmetov. Ich zavedením do jazyka sa kodifikuje referenčný vzťah medzi menom a predmetom, čo znamená, že žiadne iné faktory nevstupujú do determinácie referenta mena.¹⁰ Zjednodušene možno povedať, že zavedením mena do jazyka sa kodifikuje nová referenčná konvencia a že vzťah medzi menom a pomenovaným predmetom je konvenčný. Keďže sémantický obsah vlastného mena sa vyčerpáva jeho referenčnou funkciou, vlastné mená – ako jazykové výrazy – môžeme modelovať ako usporiadané dvojice (s, o) , kde s je semivýraz a o je pomenovaný objekt, ktorý je jeho referentom. Dôležitou súčasťou identity vlastného mena je aj to, čo pomenúva – ak namiesto dvojice (s, o) máme dvojicu (s, o^*) , pričom o a o^* sú rôzne objekty, tak ide

---

⁹ Pozri najmä (Cmorej 2005a, 63-66; 2009a, 49-51); určité doplnenie tejto koncepcie navrhujem v práci (Zouhar 2011, 144-150). Hoci rozdiel medzi jazykovými výrazmi a semivýrazmi sa v literatúre spravidla explicitne nespomína, predsa len viacerí autori prijímajú názor, podľa ktorých súčasťou identity jazykových výrazov je aj ich sémantický obsah, nie iba ich syntaktické, prípadne ortografické vlastnosti. V každom prípade aj v pozadí Kripkeho koncepcie rigidných designátorov je tento názor, keďže pripúšťa, že ak sa zmení význam výrazu, ide už o iný jazyk (pozri napríklad Kripke 2011a, 9-10).

¹⁰ Inými slovami, predpokladám teóriu bezprostrednej referencie vlastných mien. Sám Kripke sa k tejto koncepcii explicitne nehlási, ba dokonca v niektorých statiach predkladá úvahy, ktoré jej priamo odporujú (pozri napríklad Kripke 2011b). Klasickú verziu teórie bezprostrednej referencie formuloval D. Kaplan (Kaplan 1989). Kaplan ukazuje, že bezprostredná referencia vlastných mien fakticky splyva s ich rigidnosťou.

o rôzne vlastné mená, hoci semivýrazy majú totožné.¹¹

5. Možné svety. Ďalšie dôležité rozlíšenie súvisí s možnými svetmi. Možné svety sa často považujú za maximálne a konzistentné množiny stavov vecí, pričom stav vecí spočíva v tom, že objekt exemplifikuje vlastnosť, resp. v tom, že n -tíca objektov exemplifikuje n -árny vzťah. Ak $\alpha, \beta_1, \dots, \beta_n$ sú singulárne výrazy označujúce objekty patriace do univerza možných svetov, Φ je unárny predikát vyjadrujúci nejakú vlastnosť objektov z univerza a Ψ je n -árny predikát vyjadrujúci nejaký n -árny vzťah medzi objektmi patriacimi do univerza, stavy vecí môžeme považovať za útvary reprezentované vetami formy „ α má vlastnosť Φ “, resp. „ $\beta_1, \dots, \beta_n$ sú vo vzťahu Ψ “. ¹² Pre všetky objekty $o, o_1, \dots, o_n$ z univerza, každú vlastnosť *byť* F a každý n -árny vzťah *byť* G platí: Súbor stavov vecí je *maximálny* vtedy a len vtedy, keď obsahuje stav vecí, v ktorom o má vlastnosť *byť* F , alebo stav vecí, v ktorom o má vlastnosť *nebyť* F , a stav vecí, v ktorom $o_1, \dots, o_n$ sú vo vzťahu *byť* G , alebo stav vecí, v ktorom $o_1, \dots, o_n$ sú vo vzťahu *nebyť* G ; súbor stavov vecí je *konzistentný* vtedy a len vtedy, keď zároveň neobsahuje stav vecí, v ktorom o má vlastnosť *byť* F , a stav vecí, v ktorom o má vlastnosť *nebyť* F , či stav vecí, v ktorom $o_1, \dots, o_n$ sú vo vzťahu *byť* G , a stav vecí, v ktorom $o_1, \dots, o_n$ sú vo vzťahu *nebyť* G .¹³

Niektoré stavy vecí zodpovedajú tomu, ako sa vecí skutočne majú. Maximálna a konzistentná množina takýchto stavov vecí je *aktuálnym* svetom. Ak množina stavov vecí obsahuje aspoň jeden stav, ktorý nezodpovedá tomu, ako sa vecí skutočne majú, ide o neaktuálny možný svet. Je zrejmé, že aktuálny svet je len jeden. O pravdivých výrokochoch, ktoré neobsahujú modálne výrazy žiadneho druhu, predpokladáme, že automaticky opisujú aktuálny svet. Výroky s modálnymi výrazmi (napríklad „nevyhnutný“, „možný“, „musieť“, „nesmieť“ atď.) sú pravdivé v závislosti od toho, ako sa vecí majú v niektorých, prípadne vo všetkých možných svetoch (v niektorých prípadoch vrátane aktuálneho sveta).

Často sa predpokladá, že aktuálny svet je totožný s reálnym svetom (tento predpoklad neskôr odmietnem). Aktuálny svet by tak mal mať, pokiaľ ide všetky možné svety, výnimočné postavenie – aktuálny svet je predsa ten, v ktorom žijeme tak, ako naozaj žijeme, konáme tak, ako naozaj konáme, a vo všeobecnosti vecí sa majú tak, ako sa naozaj majú. V aktuálnom svete používame jazyk na komunikáciu s ostatnými príslušníkmi jazykovej komunity a v ňom aj jazyky vznikajú, menia sa a zanikajú. V aktuálnom svete sa

¹¹ Semivýrazy prislúchajúce vlastným menám Cmorej nazýva „semimená“ (pozri Cmorej 2005, 404-405; 2009b, 120-121).

¹² Pozri napríklad (Cmorej 2013, 831-835). Rôzne koncepcie možných svetov analyzuje vo svojej monografii E. Andreanský (pozri Andreanský 2010). M. Vacek našu literatúru zase obohacuje úvahami o nemožných svetoch, pričom sa netají svojimi sympatiami k modálnemu realizmu D. Lewisa (pozri Vacek 2013a, 2013b, 2013c).

¹³ Možné svety možno chápať temporálne aj atemporálne. Kvôli jednoduchosti pracujem s atemporálnou koncepciou, keďže žiadna podstatná argumentácia v tejto stati nie je závislá od toho, či v možných svetoch rozlíšime aj časový parameter. Na druhej strane uznávam, že niektoré formulácie by sa skomplikovali, keby sme pracovali s temporálnym chápaním možných svetov, no išlo by len o zložitejšiu formuláciu niektorých myšlienok, nie o niečo, čo by argumentáciu diskvalifikovalo.

teda do jazyka zavádzajú výrazy napríklad tak, že sa pomenujú nejaké predmety. Hoci sa táto predstava považuje za rozšírenú, je v skutočnosti jedným z najdôležitejších zdrojov spomínaného problému.

Problémom je totiž predpoklad, že v aktuálnom svete sa (okrem iného) konštituuujú aj jazyky, ktorých modálne (a ďalšie) vlastnosti skúmame pomocou aparátu možných svetov. Ak je to tak a ak sme v aktuálnom svete mohli konštituovať existujúce jazyky, akým je napríklad aktuálna slovenčina alebo nejaký iný prirodzený či umelý jazyk, tak je predsa mysliteľné, aby svet vyzeral inak vďaka tomu, že sa v ňom konštituuujú iné jazyky s inými sémantickými konvenciami vrátane referenčných konvencií vlastných mien. Preto môžeme uvažovať o tom, či by sa Engelbert Humperdinck nemohol volať „HE“, resp. o tom, či by meno „EH“ v niektorých možných svetoch nemuselo pomenúvať nič, no v iných možných svetoch by predsa len nositeľa malo. Inými slovami, ak možné svety pozostávajú zo stavov vecí, pričom stavy vecí spočívajú v tom, že objekty majú vlastností, alebo v tom, že medzi *n*-ticami objektov sú vzťahy, tak určitý objekt by mohol mať (t. j. v inom možnom svete má) napríklad vlastnosť, podľa ktorej je nositeľom iného vlastného mena ako v aktuálnom svete.

P. Cmorej na viacerých miestach upozorňuje, že treba odlišovať aktuálny svet od reality, reálneho sveta. Keďže ide o dôležitú myšlienku, dovoľm si odčítavať jednu pasáž v jej kompletnom znení: „Hoci každý prvok logického priestoru predstavuje logicky možný priebeh nadobúdania a strácania základných atribútov príslušnými objektmi, iba v jednom svete sú tieto atribúty v *každom* okamihu rozložené presne tak ako v skutočnosti – vo svete, ktorý sa nazýva [aktuálny]. Treba však zdôrazniť, že [aktuálny] svet v tomto zmysle je len príhodný teoretický konštrukt, ktorý sa nesmie zamieňať alebo stotožňovať so samou skutočnosťou. V tomto svete nachádzame iba niektoré črty a stránky skutočnosti určené našou voľbou univerza a základných atribútov, od mnohých iných v danom rámci skúmania objektívnej reality abstrahujeme alebo o nich vôbec nič nevieme. Preto treba mať na pamäti, že [aktuálny] svet je iba abstraktný výsek objektívnej reality, ktorý nielenže s ňou nesplýva, ale nie je s ňou ani izomorfný (ak má vôbec zmysel hovoriť o izomorfizme medzi abstraktným útvarom a skutočnosťou)“ (Cmorej 2001, 97-98).¹⁴ Aktuálny svet je teda rovnako abstraktný útvar (môžeme povedať, že ide o množinu stavov vecí) ako akýkoľvek iný možný svet. Je v podstate len abstraktným modelom určitého výseku reality, nie realitou samou. V závislosti od toho, aké teoretické ciele sledujeme, vyberáme univerzum jazyka a vlastnosti a vzťahy, ktoré sa distribuuujú medzi prvkami univerza. Aktuálny svet je jeden z výsledkov takejto distribúcie – ten, ktorý sa zhoduje s realitou vzhľadom na uvedené distribúcie.

Takto sa dostávame ku kľúčovej myšlienke: Reálny svet, realita, sa nepochybne vyznačuje tým, že v nej vznikajú a vyvíjajú sa jazyky, tým, že v nej používatelia jazyka

---

¹⁴ Obsiahle úvahy o probléme *skutočný svet verzus možné svety* čitateľ nájde aj v Cmorejovej kritickej stati (Cmorej 2011). Na okraj poznamenávam, že v citovanej pasáži Cmorej používa termín „skutočný svet“ v tom zmysle, v akom používam výraz „aktuálny svet“ v tejto stati. Preto som v nej urobil určité úpravy. Výrazy „reálny svet“ a „realita“ používam synonymne.

medzi sebou komunikujú, aj tým, že filozofi jazyka v nej študujú rozmanité aspekty jazykov a komunikácie vrátane modálnych vlastností jazykových výrazov; aktuálny svet však možno konštruovať tak, že nič z toho nie je jeho súčasťou. Dôvod je jednoduchý. Možné svety – vrátane aktuálneho sveta – patria k teoretickému aparátu, ktorý sa využíva pri vysvetľovaní rôznych jazykových javov. V prvom rade musíme mať špecifikovaný jazyk (alebo jazyky) a databázu jazykových javov, ktoré chceme vysvetliť, a až potom možno špecifikovať teoretické prostriedky, ktorých pomocou tieto javy týkajúce sa príslušného jazyka vysvetlíme. Medzi tieto prostriedky patria aj možné svety. Vďaka tomuto vzťahu medzi príslušným jazykom a teoretickými nástrojmi je zrejmé, že jazyk sám nie je (v nijakom zmysle) súčasťou možných svetov. Túto skutočnosť treba mať na pamäti, keď sa posudzuje, či aparát možných svetov je, alebo nie je vhodným teoretickým nástrojom, resp. keď sa poukazuje na to, že tento aparát neumožňuje korektné alebo očakávané predikcie.

6. Modelový jazyk. Teraz sa pokúsím ukázať, prečo problém z tretej časti nevznikne, ak budeme dôslednejšie rešpektovať rozdiely medzi jazykovými výrazmi a semivýrazmi, resp. medzi aktuálnym svetom (a možnými svetmi vo všeobecnosti) a reálnym svetom. Použijem na to príklad jednoduchého modelového jazyka.

Predstavme si, že v skutočnom svete existuje spoločenstvo, ktoré používa jazyk J pozostávajúci len z vlastných mien α, β, γ atď. pomenúvajúcich trojrozmerné časopriestorové predmety, z unárnych predikátov Φ, Ψ, X atď., negátora „nie je pravda, že“ a modálneho operátora „je možné, že“. V takomto chudobnom jazyku možno vytvárať nanajvýš výroky formy „ x je F “, „Nie je pravda, že x je F “, „Je možné, že x je F “, „Nie je pravda, že je možné, že x je F “ atď., kde x je ľubovoľné vlastné meno z J a F (resp. „je F “) predstavuje ľubovoľný predikát z J . Pomocou tohto jazyka teda vieme konštatovať len to, aké vlastnosti predmety majú, to, aké vlastnosti predmety nemajú, to, aké vlastnosti predmety môžu mať atď.

Teraz si predstavme, že istý filozof jazyka chce v *reálnom svete* preskúmať sémantické vlastnosti aktuálnej verzie J .¹⁵ S týmto cieľom vyberie ako univerzum množinu predmetov, pre ktoré v J existujú vlastné mená, a databázu vlastností, ktoré možno v aktuálnej verzii J vyjadriť pomocou predikátov. Takto bude určená množina $\mathbf{W}_J$ obsahujúca všetky možné svety (t. j. logický priestor), pričom jeden z nich bude korešpondovať s relevantným výsekom reálneho sveta – bude aktuálnym svetom $\mathbf{a}_w$. Relevantným výsekom reálneho sveta je práve tá jeho časť, ktorú možno kompletne opísať pomocou výlučne pravdivých výrokov jazyka J . Filozof jazyka sa teraz môže pýtať, za akých podmienok možno pripísať výrok jazyka J vlastnosť *byť pravdivý* v $\mathbf{a}_w$. Sformuluje napríklad pravdivostné podmienky (6P) – (8P) pre výroky (6) – (8):

- (6) α je Φ .
- (6P) Výrok (6) je pravdivý v $\mathbf{a}_w$ vtt objekt o má vlastnosť *byť* F v $\mathbf{a}_w$.
- (7) Nie je pravda, že α je Φ .

¹⁵ O aktuálnej verzii jazyka J hovorím len preto, aby bolo jasné, že berieme do úvahy skompletizovaný a uzavretý systém.

- (7P) Výrok (7) je pravdivý v $\mathbf{a}_w$ vtt objekt o nemá vlastnosť byť F v $\mathbf{a}_w$.
 (8) Je možné, že α je Φ .
 (8P) Výrok (8) je pravdivý v $\mathbf{a}_w$ vtt pre niektorý možný svet w z $\mathbf{W}_J$ platí, že objekt o má vlastnosť byť F vo w .

Takisto môže formulovať tvrdenia o tom, že vlastné mená z J sú rigidnými designátormi, prípadne o tom, že sú dokonale rigidné alebo rigidné *de jure*. Takéto tvrdenia sa týkajú toho, že vlastné mená z J sa vzťahujú na tie isté objekty *vzhľadom na všetky prvky* z $\mathbf{W}_J$. O J sú pravdivé napríklad nasledujúce tvrdenia:

- (9) Vlastné meno „ α “ z J je rigidný designátor.
 (10) Nie je pravda, že vlastné meno „ α “ z J by v J nemuselo pomenúvať nič.

Ich zdôvodnenie znie takto: Skúmame aktuálnu podobu, ktorú J má v reálnom svete. V reálnom svete sa teda fixovali všetky syntaktické pravidlá aj sémantické konvencie pre J . V prípade vlastných mien to znamená, že pre každé meno z J sa stanovilo, ktorý objekt pomenúva. Množinu $\mathbf{W}_J$ používame pri skúmaní vlastností J v jeho aktuálnej podobe. Všetky syntaktické aj sémantické aspekty J , ktorými disponuje v reálnom svete, sa automaticky považujú za nemenné pre všetky prvky z $\mathbf{W}_J$. Preto musí platiť, že ak „ α “ pomenúva v reálnom svete objekt o a tento vzťah pomenovania je určený sémantickou konvenciou pre „ α “, tak „ α “ referuje na o vzhľadom na všetky prvky $\mathbf{W}_J$. V opačnom prípade by totiž pre niektoré prvky z $\mathbf{W}_J$ neplatili sémantické konvencie J , čo je v rozpore s predpokladom. Tvrdenia (9) a (10) teda musia byť pravdivé.

7. Námietka a odpoveď. Teraz si ľahko možno predstaviť kritickú reakciu – nie nepodobnú tej z tretej časti –, ktorou by mohol kontrovať potenciálny oponent: Nepopierateľným faktom, pokiaľ ide o naše jazyky, je to, že by mohli vyzerat' inak, ako fakticky vyzerajú. Nič nebráni tomu, aby výraz „ α “ nebol vlastným menom objektu o , ale bol by menom nejakého iného objektu, prípadne by nebol menom ničoho. Je predsa mysliteľné, aby sa niečo také jazyku J stalo. A keď je to mysliteľné, malo by sa to nejakou prejavíť aj v tom, že aspoň v niektorých možných svetoch z $\mathbf{W}_J$ výraz „ α “ funguje inak ako v reálnom svete. Tvrdenia (9) a (10) preto nie sú pravdivé.

Protí tejto námietke sa treba ohradíť, keďže je založená na určitých nedorozumeniach. Po prvé, vzniká podozrenie, že oponent prehliadol fakt, že do množiny $\mathbf{W}_J$ nepatrí reálny svet, ale len jeho abstraktný model, t. j. aktuálny svet. V reálnom svete síce konštituujeme jazyky a meníme ich napríklad aj tak, že jedny sémantické konvencie nahradzame inými konvenciami, no to sa nedeje v aktuálnom svete. V aktuálnom svete jednoducho neplatí, že by nejaký výraz mohol znamenať niečo iné, ako naozaj znamená. Ba dokonca možno povedať, že nemá zmysel tvrdiť, že by výraz niečo znamenal v aktuálnom svete, resp. v ktoromkoľvek inom možnom svete (pozri poznámku pod čiarou 1). Uvedomíme si to, ak si pripomenieme, že prvky $\mathbf{W}_J$ sú určené tým, ako boli určené univerzom a databáza vlastností a vzťahov. Do univerza nepatrí jazyk J ani jeho výrazy, a teda ani fakty týkajúce sa J nemôžu byť súčasťou možných svetov, a to ani aktuálneho sveta. Oponentova námietka fakticky vychádza z toho, že keďže si zamieňa aktuálny svet

s reálnym svetom, považuje jazyk J za súčasť aktuálneho sveta. Preto tvrdí, že v alternatívnych možných svetoch by sa niektoré fakty týkajúce sa jazyka J mohli mať inak. Lenže tým, že tento predpoklad je nekorektný, diskvalifikuje sa aj celá námietka.

Po druhé, zdanie legitímnosti oponentovej námietky sčasti pramení aj z toho, že sa ignoruje rozdiel medzi jazykovými výrazmi a semivýrazmi. Keďže predpokladáme, že v J je stanovené aj to, čo jednotlivé výrazy znamenajú, fakticky považujeme J primárne za systém jazykových výrazov. Semivýrazy sú jeho súčasťou až v odvodenom zmysle, v ktorom sú semivýrazmi jazykových výrazov patriacich do J . Keby určitý jazykový výraz nebol súčasťou J , nepatrilo by doň ani príslušný semivýraz (ak by, pravda, nebol zhodou okolností semivýrazom aj iného výrazu z J). Ak je teda jazyk systémom jazykových výrazov, nemožno korektné tvrdiť, že niektoré sémantické konvencie by sa mohli nahradiť inými konvenciami, a pritom by sa zachovala identita jazyka. Vo všeobecnosti platí: Ak tvrdíme, že by sme v jazyku mohli mať nejaké iné sémantické konvencie, ako sú tie, ktoré v ňom reálne máme, v podstate tvrdíme, že by sme mohli mať *iný* jazyk, než je ten, ktorý reálne máme. V tejto súvislosti si treba uvedomiť, že keď filozof jazyka sformuluje tvrdenia (9) a (10), hovorí v nich o jazykovom výraze „ α “, nie o jeho semivýraze. Pre jazykové výrazy sú sémantické konvencie nemenné, čo v prípade vlastných mien znamená, že nemenné sú ich referenčné vzťahy. Vlastné mená ako jazykové výrazy teda sú rigidnými designátormi a nemôžu nimi byť.

Na oponentovo tvrdenie, podľa ktorého si predsa možno predstaviť, že výraz „ α “ by nebol fakticky vlastným menom objektu o , teda treba odpovedať takto: Je síce pravda, že v reálnom svete by výraz „ α “ nemusel byť menom objektu o , no to je irelevantné, pokiaľ ide o to, či vlastné meno „ α “ ako jazykový výraz referuje na objekt o vo všetkých svetoch z $\mathbf{W}_J$. Keby sa výraz „ α “ vzťahoval na iný objekt, išlo by o iný jazykový výraz, a teda by sme namiesto J mali aj iný jazyk J^* , pre ktorý by sme museli vymedziť inú množinu možných svetov $\mathbf{W}_{J^*}$, aby sme mohli skúmať vybrané sémantické vlastnosti J^* .

8. A čo prirodzený jazyk? To, čo sa povedalo v súvislosti s jednoduchým modelovým jazykom J , v podstate platí aj pre prirodzené jazyky, napríklad pre slovenčinu či angličtinu. Rozdiel je len v miere komplikovanosti jazykového systému. Jeden z najdôležitejších rozdielov medzi použitím aparátu možných svetov v prípade umelého jazyka, akým bol J , a prirodzeného jazyka, napríklad slovenčiny, spočíva v tom, že nikdy sa nám pomocou neho nepodarí opísať vybrané vlastnosti *kompletného* prirodzeného jazyka. Táto črta sa prejavuje v dvoch rovinách.

Po prvé, možné svety pre J sme generovali nad univerzom časopriestorových predmetov. Keďže J obsahuje len vlastné mená pre takéto predmety (zodpovedajúce predikáty, negátor a modálny operátor), množinu $\mathbf{W}_J$ bolo možné použiť pri opisovaní sémantických vlastností *všetkých* viet z J . Keby sme pre slovenčinu generovali množinu možných svetov len nad univerzom časopriestorových predmetov, sotva by sme pomocou nej mohli špecifikovať sémantické vlastnosti všetkých slovenských viet. Napríklad stavy vecí obsahujúce udalosti by v takýchto možných svetoch zastúpené neboli. Preto nie je pomocou nich možné špecifikovať pravdivostné podmienky pre vety o udalostiach, napríklad

(11) Druhá svetová vojna sa skončila v roku 1945.

A to znamená, že veta (11) nebude patriť do tej časti slovenčiny, ktorej sémantické vlastnosti možno pomocou takéhoto aparátu vysvetliť – ten sa dá efektívne aplikovať len na určitú časť slovenčiny, nazvime ju *jazyk S*. Pravda, *S* môžeme obohatiť o výrazy ďalších druhov, napríklad mená udalostí, vďaka čomu získame bohatší jazyk odlišný od pôvodného jazyka. Pre tento bohatší jazyk môžeme možné svety vybudovať nad univerzom obsahujúcim časopriestorové predmety a udalosti. A tento bohatší aparát už možno použiť aj v prípade vety (11).

Po druhé, v súvislosti s *J* si treba uvedomiť, že tvrdenia ako (6P) – (8P), (9) a (10), ktoré niečo konštatujú o jazyku *J*, nie sú formulované v *J* samom, ale vo vhodnom meta-jazyku. V *J* sa totiž nevyskytujú výrazy pomenúvajúce iné výrazy, resp. predikáty aplikovateľné na výrazy. V slovenčine je to inak – máme v nej efektívne prostriedky (napríklad úvodzovky), ktorých pomocou môžeme vytvárať výrazy označujúce výrazy. A to znamená, že napríklad tvrdenie (11P) je formulované po slovensky:

(11P) Výrok (11) je pravdivý v $\mathbf{a}_w$ vtt v $\mathbf{a}_w$ platí, že druhá svetová vojna sa skončila v roku 1945.

Keďže v slovenčine dokážeme v princípe utvoriť pre akýkoľvek výraz jeho meno (prípadne výraz iného druhu, ktorý by ho označoval), ide o otvorený jazykový systém, ktorý nikdy nebudeme môcť kompletne opísať pomocou aparátu možných svetov.

Tieto poznámky by mali naznačiť, že v prípade posudzovania slovenských tvrdení, ktoré sa týkajú výrazov slovenského jazyka, by sme mali byť opatrní a mali by sme mať neustále na pamäti, na čo bol vytvorený teoretický aparát, ktorý je v pozadí daných tvrdení. Vráťme sa k vetám (3) a (5):

- (3) Výraz „HE“ by mohol pomenúvať Engelberta Humperdincka.
- (5) Výraz „EH“ by nemusel pomenúvať Engelberta Humperdincka.

Pomocou nich sme formulovali problém pre teóriu vlastných mien ako rigidných designátorov. V reálnom svete je faktom, že „EH“ pomenúva Humperdincka a „HE“ ho nepomenúva. To však nebráni tomu, aby sme prinajmenšom z intuitívneho hľadiska považovali vety (3) a (5) za pravdivé – veď jazykové konvencie možno ľahko zmeniť. Je to však naozaj tak?

V prvom rade je zrejme, že na túto otázku môžeme odpovedať až vtedy, keď budeme mať k dispozícii vhodným spôsobom utvorené možné svety. Univerzum predmetov pre možné svety by malo byť dostatočne obsažné, aby obsahovalo nielen bežné predmety, individua, ale aj jazykové entity, keďže nám pôjde o ich referenčné správanie. Po druhé si treba všimnúť, že vety (3) a (5) nie sú jednoznačné. Nie je totiž jasné, či výrazy v úvodzovkách sa v nich vzťahujú na jazykové výrazy, alebo na semivýrazy. Najprv treba túto vec vyjasniť, a až potom sa možno pýtať na pravdivostnú hodnotu. Je zrejme, že z nášho hľadiska je zaujímavý práve ten prípad, v ktorom „EH“ a „HE“ vystupujú ako jazykové výrazy, keďže rigidnosť sa pripisuje jazykovým výrazom, nie semivýrazom. Preto vety (3) a (5) budeme chápať tak, že „HE“ a „EH“ v nich označujú jazykové výrazy.

Veta (5) bude pravdivá v prípade, že existuje taký možný svet (odlišný od aktuálneho sveta), v ktorom *jazykový výraz* „EH“ nepomenúva Humperdincka (hoci v aktuálnom svete ho pomenúva). Možno ľahko vidieť, že veta (5) musí byť nepravdivá, keďže žiadny jazykový výraz nemôže nepomenúvať objekt, ktorý skutočne pomenúva – nemôže sa tak stať ani v aktuálnom svete, ani v žiadnom inom možnom svete. Táto skutočnosť je daná podmienkou identity jazykových výrazov. Veta (3) bude zase pravdivá vtedy, ak existuje taký možný svet (odlišný od aktuálneho sveta), v ktorom jazykový výraz „HE“ pomenúva Humperdincka (hoci v aktuálnom svete ho nepomenúva). Opäť je zjavné, že ide o nepravdivú vetu, keďže jazykový výraz nemôže začať pomenúvať objekt, ktorý predtým nepomenúval.

Tieto výsledky sú dôležité, keďže rigidnosť je vlastnosť niektorých jazykových výrazov (nie semivýrazov). Nemá teda zmysel argumentovať tak, že vlastné mená sú nerigidné, keďže je mysliteľné, aby sa sémantická konvencia platná pre určité meno zrušila a namiesto nej sa zaviedla iná sémantická konvencia. Tak totiž dosiahneme len to, že jedno vlastné meno (ako jazykový výraz) nahradíme iným vlastným menom (jazykovým výrazom), a teda neukážeme, že pôvodné vlastné meno referuje na iný predmet. Ak teda v reálnom svete zavádzame do jazyka nové vlastné mená, resp. ak sa existujúce vlastné mená vytrácajú, je to irelevantné v súvislosti s tým, ako vlastné mená (ako jazykové výrazy) fungujú vzhľadom na možné svety (vrátane aktuálneho sveta), ktorých pomocou skúmame niektoré vlastnosti fixovaných jazykov.

Zhrňme: Ak tézu, podľa ktorej sémantické konvencie pre vlastné mená by nemuseli platiť, resp. mohli by namiesto nich platiť iné konvencie, chápeme tak, že sa týka vlastných mien *ako jazykových výrazov*, tak je nepochybne nepravdivá. Mohli by sme však mať *iný* jazyk, v ktorom by niektoré *jazykové výrazy* – napríklad niektoré vlastné mená – mali s jazykovými výrazmi, vlastnými menami, z nášho skutočného jazyka spoločné *semivýrazy*; išlo by však o iné jazykové výrazy s odlišnými sémantickými konvenciami. Môžeme teda uzavrieť, že vety ako (3) a (5) nie sú v skutočnosti pre teóriu vlastných mien ako rigidných designátorov hrozbou.¹⁶

Literatúra

- ANDREANSKÝ, E. (2010): *Možné svety z pohľadu logickej sémantiky a analytickej filozofie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.
- CMOREJ, P. (2001): Esencializmus verzus antiesencializmus. In: Cmorej, P.: *Na pomedzí logiky a filozofie*. Bratislava: Veda, 91-13.
- CMOREJ, P. (2005a): Semivýrazy a výrazy. In: Sousedík, P. (ed.): *Jazyk, logika, veda*. Praha: Filozofia, 63-88.
- CMOREJ, P. (2005b): K povahe intencionálnej referencie. *Organon F*, 12 (4), 397-406.
- CMOREJ, P. (2009a): Semivýrazy a výrazy. In: Cmorej, P.: *Analytické filozofické skúmania*. Bratislava: Filozofický ústav SAV, 48-76.
- CMOREJ, P. (2009b): K povahe intencionálnej referencie. In: Cmorej, P.: *Analytické filozofické skúmania*. Bratislava: Filozofický ústav SAV, 111-123.

¹⁶ Ďakujem Pavlovi Cmorejovi za cenné pripomienky a námietky k predchádzajúcej verzii state.

- CMOREJ, P. (2011): Jazyková prax, alebo filozofické predsudky? (Zarážajúca ľahkosť odmietania) *Filozofia*, 66 (8), 794-817.
- CMOREJ, P. (2013): Od deskripcii k ich referentom. *Filozofia*, 68 (10), 825-848.
- GEURTS, B. (1997): Good News about the Description Theory of Proper Names. *Journal of Semantics*, 14, 319-348.
- KAPLAN, D. (1989): Demonstratives. In: Almog, J. – Perry, J. – Wettstein, H. (eds.): *Themes from Kaplan*. Oxford: Oxford University Press, 482-563.
- KRIPKE, S. (2002): *Pomenovanie a nevyhnutnosť*. Bratislava: Kalligram.
- KRIPKE, S. (2011a): Identity and Necessity. In: Kripke, S.: *Philosophical Troubles*. Collected Papers. Vol. 1. Oxford: Oxford University Press, 1-26.
- KRIPKE, S. (2011b): A Puzzle about Belief. In: Kripke, S.: *Philosophical Troubles*. Collected Papers. Vol. 1. Oxford: Oxford University Press, 125-161.
- PUTNAM, H. (1975): The Meaning of "Meaning". In: Putnam, H.: *Mind, Language, and Reality*. *Philosophical Papers*. Vol. 2. Cambridge: Cambridge University Press, 215-271.
- SALMON, N. (1981): *Reference and Essence*. Princeton: Princeton University Press.
- VACEK, M. (2013a): Concrete Impossible Worlds. *Filozofia*, 68 (6), 523-529.
- VACEK, M. (2013b): Impossible Worlds' Paradise on the Cheap? *Organon F*, 20 (3), 283-301.
- VACEK, M. (2013c): Modal Realism and Philosophical Analysis: The Case of Island Universes. *Filozofia*, 68 (10), 868-876.
- ZOUHAR, M. (2006): *Rigidná designácia: metafyzická téma vo filozofii jazyka*. Bratislava: Infopress.
- ZOUHAR, M. (2011): *Význam v kontexte*. Bratislava: aleph.
- ZOUHAR, M. (2012): On a Broader Notion of Rigidity. *Kriterion*, 26, 11-21.
- ZOUHAR, M. (2015): A Puzzle about Rigid Designation. *Organon F*, 22 (Supplementary Issue), 96-117.

Táto stať vznikla na Filozofickom ústave SAV v rámci grantu VEGA č. 2/0019/12 *Jazyk a determinácia významu v komunikácii*.

Marián Zouhar
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
Slovenská republika
e-mail: marian.zouhar@gmail.com